

บทที่ ๒

สภาพทั่วไปของการผลิตเครื่องปั้นดินเผา

๒.๑ สภาพทั่วไปของการผลิตเครื่องปั้นดินเผาปัจจุบัน

สภาพทั่วไปของการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในปัจจุบัน ของชุมชนบ้านเหมืองกุง ส่วนมากจะเป็นการผลิตแบบเป็นผู้ประกอบการรายเดี่ยวคือต่างคนต่างผลิต ต่างคนต่างหาลูกค้าของใครของมัน จะมีเพียงแค่การจดทะเบียนกลุ่มเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไว้สำหรับประสานงานจากหน่วยงานภาครัฐเท่านั้น ปกติแล้วจะมีภาครัฐเข้ามาส่งเสริมบ้างเช่นการให้ความรู้ด้านการผลิต ด้านการออกแบบ ตลอดจนส่งเสริมด้านการประชาสัมพันธ์ การใช้วัตถุดิบในการผลิตจะใช้วัตถุดิบในพื้นที่เป็นบางส่วน ส่วนใหญ่จะใช้วัตถุดิบจากพื้นที่ใกล้เคียงเช่นดินที่ใช้ในการปั้นจะใช้ดินจากอำเภอสนป่าตองบ้าง อำเภอแมริมบ้าง และทรายที่ใช้ในการผสมเพื่อให้เกิดความแข็งแรงนั้นจะใช้ทรายจากแม่น้ำปิงเป็นส่วนใหญ่ การผลิตส่วนมากแล้วจะผลิตแบบเดิมๆ รูปแบบใหม่ๆไม่ค่อยมีบางรายยังขาดทักษะในการพัฒนารูปแบบ คุณภาพในการผลิตยังคงเป็นปัญหาอยู่บ้างสำหรับบางรายคือไม่มีความแข็งแรงเท่าที่ควร

ปัจจุบันจะมีผู้ประกอบการทั้งสิ้นจำนวน ๙ ครั้วเรือน และมีกลุ่มผู้ประกอบการที่จดทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหนึ่งกลุ่มโดยมีสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการทั้งสิ้นจำนวน ๙ ครั้วเรือน สำหรับกลุ่มผู้ประกอบการในปัจจุบันได้รับการส่งเสริมด้านสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ จากองค์การบริหารส่วนตำบลให้มีช่องทางจำหน่ายผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้นอีกช่องทางหนึ่ง จากเดิมจะจำหน่ายภายในครั้วเรือน โดยจัดสถานที่ให้บริเวณทางเข้าหมู่บ้านของชุมชนบ้านเหมืองกุงจำนวนทั้งสิ้น ๒๒ ล็อก/บูท โดยจะมีค่าใช้จ่ายเพียงแค่น้ำค่าไฟส่วนตัว และค่าธรรมเนียมรายปีละ ๒๐๐ บาท/บูท/รายเท่านั้น ส่วนค่าเช่าสถานที่ไม่มีค่าใช้จ่าย

๒.๒ ด้านพื้นฐานความรู้

จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในหมู่บ้านเหมืองกุงที่ได้รับคำบอกเล่าต่อกันมาจากบรรพบุรุษที่มาตั้งรกรากอยู่บ้านเหมืองกุง เป็นคนไทที่ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองปู้ เมืองสาด รัฐเชียงตุง ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตรัฐฉานประเทศพม่า แต่ก่อนหน้าที่จะมาอยู่ในพม่า บรรพบุรุษของที่นี่น่าจะเคยอยู่ที่แคว้นสิบสองปันนาทางตอนใต้ของจีนมาก่อน จึงคาดว่า วิชาชีพ และฐานความรู้ด้านส่ล่ปั้นเครื่องปั้นดินเผาของบ้านเหมืองกุงน่าจะส่ล่ทอดมา จากสิบสองปันนา โดยมีหัตถกรรมที่เป็นมรดกชิ้นสำคัญคือ “น้ำตัน” หรือ “โคนโท” และ “หม้อน้ำ” ที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของ

ล้านนา^๑ โดยเดิมทีอพยพมาเพียง ๖ ครั้วเรือน ซึ่งคำบอกเล่านี้สอดคล้องกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรต่างๆ เช่นตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ พงศาวดารโยนก และข้อมูลต่างๆ ที่กล่าวถึงการเกณฑ์กำลังคนจากพม่า และสิบสองปันนา มาสู่อาณาจักรล้านช้างหลายครั้ง พอถึงยุคฟื้นฟูเชียงใหม่ หลังจากที่ถูกอยู่ในอำนาจพม่าเป็นเวลานานกว่า ๒ ศตวรรษ ในปีระหว่าง พ.ศ.๒๓๒๕ – ๒๓๕๖ ในสมัยที่พระเจ้ากาวิละแห่งต้นตระกูลเจ้าเจ็ดตนได้ขึ้นครองเมืองเชียงใหม่ บรรพบุรุษของบ้านเหมืองกุง ได้ถูกกวาดต้อนมาให้ตั้งรกราก ณ ที่ปัจจุบันแห่งนี้ โดยให้ทำนาเพื่อนำผลผลิตคือ ข้าวเปลือกส่งให้แก่เจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์ ซึ่งเป็นโอรสของพระเจ้ากาวิละเจ้าเมืองเชียงใหม่ ซึ่งบริเวณที่นาของเจ้าเมืองจะอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านเหมืองกุง พอถึงฤดูเก็บเกี่ยว ชาวบ้านจะนำข้าวเปลือกบรรทุกล้อวัวเทียมเกวียนไปส่งที่คุ้มเจ้าเมืองในตัวเมืองเชียงใหม่ ครั้นหมดฤดูทำนา ชาวบ้านจะหันมาทำเครื่องปั้นดินเผาโดยอาศัยภูมิปัญญาที่ติดตัวมาเป็นฐานความรู้ในการปั้นเครื่องปั้นดินเผา^๒ ซึ่งงานปั้นนั้นจะมีคุณค่ามากเท่าไรปัจจัยส่วนใหญ่จะขึ้นกับการใช้เทคนิค ซึ่งเป็นเทคนิคเฉพาะตนของกลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาบ้านเหมืองกุงซึ่งไม่มีใครเหมือน

๒.๓ การปั้นและการผลิตในปัจจุบัน

การปั้นหม้อน้ำ และน้ำตันถือเป็นเอกลักษณ์และเป็นเทคนิคอย่างหนึ่งของชุมชนบ้านเหมืองกุง ซึ่งชาวบ้านจะมีความถนัด และทำกันมากเป็นพิเศษ มีความสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญกล่าวว่า “การผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นเทคนิคอย่างหนึ่งในการปั้นเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนบ้านเหมืองกุง ที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงทุกวันนี้ จากเทคนิค และวิธีการที่แตกต่างจากเครื่องปั้นดินเผาของหมู่บ้านอื่น คือหมู่บ้านอื่นจะไม่มี ความถนัดในการปั้น น้ำตัน หรือ “โคโนโท” เหมือนกับบ้านเหมืองกุง จึงทำให้เป็นจุดแข็งในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนบ้านเหมืองกุงมาจนถึงปัจจุบัน”^๓

ปัจจุบันชาวบ้านมีการพัฒนาในการผลิตได้ระดับหนึ่ง คือกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาโดยการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ จากเดิมอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตคือจากเดิมใช้ครกกระเบื้องสำหรับใช้ตำดินให้ร่วน แต่ในปัจจุบันมีการพัฒนามาเป็นเครื่องโม่ดินไฟฟ้า รวมทั้งเครื่องร่อนดินหรือเครื่องกรองดินซึ่งในอดีตใช้เป็นตะแกรงแต่ปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็น เครื่องร่อนดินไฟฟ้าซึ่งมีความสะดวกกว่ามาก ในด้านของอุปกรณ์ในการปั้นคือ แป้นหมุนโดยใช้มือหมุน (เรียกว่า จ้าด) ซึ่งในอดีตทุกครั้วเรือนจะปั้นโดยใช้แป้นมือหมุนต่อมาจึงมีการนำเอาเครื่องจักรมาช่วย เช่น แป้นหมุนมอเตอร์ไฟฟ้า ทำให้กระบวนการผลิตมีความสะดวก และรวดเร็วขึ้น แต่ยังคงขาดการนำเอาเทคโนโลยีในการผลิตที่ทันสมัยกว่าเดิมเช่นการใช้โมเป็นต้นแบบในการผลิต เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม

^๑ฐิติกา ชัยคำรงค์กุล, “ช่างปั้นหม้อ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.photoartcmu.com/sites/default/files/edit%๒๐envi%๒๐๓_๐.pdf [๘ สิงหาคม ๒๕๖๐].

^๒การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผาเหมืองกุง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://thai.tourismthailand.org> [๘ สิงหาคม ๒๕๖๐].

^๓สัมภาษณ์ นางสาวพัชร วงศ์จา, เจ้าของโรงงาน และสละบ้านหม้อ ชุมชนบ้านเหมืองกุง, วันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

สำหรับการแกะสลายนั่นก็เป็นเทคนิคอีกแบบหนึ่ง ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญกล่าวว่า “การแกะสลายถือว่าเป็นความสามารถเฉพาะตัวของสล่าป็นแต่ละคน การแกะลายขึ้นอยู่กับความถนัดลายที่ออกมาจะได้อารมณ์ขนาดไหน การแกะสลายนับว่าเป็นจุดขายอีกแบบหนึ่งของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา เพราะว่าผู้บริโภคบางรายติดภาพกับสลวดลายของสล่าคนใดก็จะออเดอร์เฉพาะฝีมือสล่าคนนั้น งานออเดอร์ที่มีจำนวนมากๆทำให้สล่าป็น ปั่นไม่ทัน จึงทำให้ไม่สามารถส่งงานได้ทันเวลา ในบางครั้งก็จะมีแบ่งงานให้สล่าป็นคนอื่นปั่น ลวดลายที่ออกมาก็ไม่เหมือนกันนั่นเอง”^๔

ภาพที่ ๒.๑ ครกกระเดื่อง
ที่มาของภาพ คุณเวช แสนมนตรี

<https://sites.google.com/site/kotchasonole/assignment-๕>

ส่วนกระบวนการทำให้ผลิตภัณฑ์มีความคงทนแข็งแรงนั้น ผู้ผลิตหรือโรงงานแต่ละโรงงาน ยังไม่สามารถควบคุมการผลิตให้ออกมาได้มาตรฐาน เพราะว่าแต่ละโรงงานยังคงใช้วัตถุดิบเช่นดินจากคนละแหล่งกัน จึงทำให้มาตรฐานในการผลิตลดน้อยลง ซึ่งมีบางโรงงานเท่านั้นที่สามารถควบคุมการผลิตได้ คือมีความแข็งแรง ทนทาน และเกิดความเสียหายน้อย เนื่องจากผู้ผลิต หรือ สล่าป็นมีความชำนาญ และรู้ถึงปัญหาของวัตถุดิบ มีการใช้ส่วนผสมที่ทำให้การเผาออกมาแล้วไม่เกิดความเสียหาย นอกจากส่วนผสมจำพวกทรายละเอียดแล้วยังมีบางโรงงาน หรือ สล่าป็นบางคนจะใช้ส่วนผสมจำพวกดินขาวลำปางมาเป็นส่วนผสม หรือหากมีการเสียหาย ก็น้อยมาก แต่บางโรงงานผลิตหรือเผาออก

^๔สัมภาษณ์ นายสัญญา บุญหมั่น, เจ้าของโรงงาน และสล่าป็นหม้อ ชุมชนบ้านเหมืองกุง, วันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

มาแล้วเกิดความเสียหายก็จะมีกรรมวิธีหรือการใช้เทคนิคในการแก้ไขปัญหานั้นเกิดจากเผาออกมาแล้วแตก หรือร้าว ทางผู้ผลิต หรือโรงงานก็จะทำการนำไปทำสี เพื่อกลบเกลื่อนรอยร้าว ซึ่งมีกรรมวิธีหลายรูปแบบเช่นการทำสีเผา สีวาดลวดลาย และสีแตกลายงาช้าง เป็นต้น ดังเช่น

๒.๓.๑ การทำสีเผา จะเป็นการนำเอาผลิตภัณฑ์ที่ดี หรือแตกร้าวก็ได้นำมาทาสีเฉพาะ (เฉพาะสีบางยี่ห้อเท่านั้น) แล้วใช้ไฟเผา (ใช้แก๊สหุงต้ม) ตามด้วยกรรมวิธีอีกครั้งสีที่ได้ออกมาจะดูเหมือนเก่า และมีเสน่ห์มาก สอดคล้องกับผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญกล่าวว่า “อยากให้หน่วยงานใดก็ได้ที่จะอาสาเข้ามาส่งเสริม หรือสนับสนุน งานทำสีเผา มาก เพราะว่า เป็นทางออกของการผลิตที่เกิดผลเสียหาย หากรู้วิธีการทำสีเผาก็เท่ากับว่าเป็นการสร้างรายได้เพิ่มอีกช่องทางหนึ่ง ซึ่งทุกวันนี้หากผลิตหรือเผาออกมาแล้วเกิดความเสียหายก็จะทำการทุบทิ้ง หรือหากเสียหายน้อยก็จะจำหน่ายออกในราคาที่ต่ำมากเพื่อได้ค่าคืน ค่าไม้พินคั้นก็พอ บางครั้งก็นำเอาใบที่เสียหายน้อยมาทำสี แต่เป็นสีลวดลายเท่านั้น เพราะว่าตนเองไม่เคยทำสีเผาเลย ซึ่งการทำสีลวดลายนั้นมีคนทำกันเยอะ งานออกมาก็ขายไม่ค่อยดี ทุกวันนี้จะมีบางโรงงานเท่านั้นที่สามารถทำสีเผาได้ แต่เขาจะไม่สอนกันง่าย ๆ เพราะเป็นวิชาชีพเฉพาะตนของเขา”^๕

ภาพที่ ๒.๒ ลักษณะของการทำสีเผา

^๕สัมภาษณ์ นางโสภา วงศ์จา, เจ้าของโรงงานเครื่องปั้นดินเผา ชุมชนบ้านเหมืองกุ้ง, วันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

๒.๓.๒ การทำสีลวดลาย ซึ่งเป็นงานที่สามารถนำมาแก้ปัญหการแตกร้าวของเครื่องปั้นดินเผาได้ระดับหนึ่ง เป็นงานที่อาศัยความชำนาญเฉพาะตน ผู้ที่เขียนลวดลายได้นั้นต้องมีสมาธิในการเขียนลวดลาย จิตใจต้องสงบนิ่ง และมีความเป็นศิลปินอยู่ในตัว ช่างบางคนก็ต้องอาศัยการรำเรียน ช่างบางคนก็อาศัยพรสวรรค์ในตนเองโดยไม่ได้ไปรำเรียนมาจากไหน เห็นเขาทำก็ลองทำดูก็สามารถนำมาปฏิบัติเองได้ ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญกล่าวว่า “การเปิดโรงงานเครื่องปั้นดินเผาไม่ยาก และก็ไม่ง่าย ซึ่งบางครั้งก็ต้องอาศัยประสบการณ์ที่มีการถ่ายทอดมา แล้วนำเอาประสบการณ์นั้นมาทำโรงงาน ใช่ว่ามีเงินแล้วจะทำได้เสมอไป อย่างตนเองนั้นเปิดโรงงานมาเป็นระยะเวลา ๕๐ กว่าปี แล้วคือสืบทอดจากพ่อแม่อีกที ในการทำสีส่วนมากแล้วจะเป็นผู้หญิง เพราะผู้หญิงจะมีความละเอียดกว่าผู้ชายซึ่งทางโรงงานของตุนั้น เวลาจะทำสีต้องจ้างช่างมาจากข้างนอก ส่วนมากแล้วจะเป็นช่างสีที่เคยทำงานร่วมกันมาก่อน เพราะว่าเคยรู้ความสามารถของกันและกัน หากช่างที่เราไม่เคยร่วมงานกันมาก่อน จะมีความเสี่ยงสูง บางครั้งก็ทำไม่ถูกใจลูกค้าบ้าง ทำสีออกมาผิดเพี้ยนจากออเดอร์บ้างสรุปว่าช่างสีนั้นวันก็จะหายากทุกที”^๖

ภาพที่ ๒.๓ การทำสีแบบเขียนลวดลาย

^๖สัมภาษณ์ นางอุไร บุญหมั่น, เจ้าของโรงงานเครื่องปั้นดินเผา ชุมชนบ้านเหมืองกุง, วันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

๒.๓.๓ การทำสีแตกลายงา เป็นเทคนิคอีกแบบหนึ่งที่นิยมใช้ทำกันมากในผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา สีสันทึ่ได้ออกมาจะมีความขลังในตัว ดูแล้วไม่เบื่อ คล้ายๆของเก่าหรือของโบราณ พื้นผิวของชิ้นงานจะมีลักษณะแตกเป็นลายคล้ายๆงานช่างเก่า การทำสีประเภทนี้ลูกค้าส่วนมากจะเป็นแถบยุโรป และจีน เป็นต้น การทำสีประเภทนี้ไม่ง่ายอย่างที่คิดเพราะจะต้องรู้ถึงกรรมวิธีต่างๆตลอดจนการใช้สี จะต้องใช้สียี่ห้อไหนส่วนผสมขนาดไหนใช้เวลานานเท่าไร เป็นต้น ฉะนั้นผู้ผลิตจะต้องมีความชำนาญพอสมควรงานถึงจะออกมาได้ดี

ภาพที่ ๒.๔ การทำสีแบบแตกลายงาช้าง

๒.๔ รูปแบบและประโยชน์ใช้สอย

ในอดีตโคนโทดินเผาที่เคยนิยมนำมาใส่น้ำดื่มกิน กลับลดความนิยมลง สาเหตุมีผลิตภัณฑ์รูปแบบอื่นที่สามารถนำมาทดแทนกันได้เช่นเหยือกน้ำที่ทำมาจากพลาสติก จากสแตนเลส เซรามิก และทำมาจากแก้ว เป็นต้น หม้อน้ำก็เช่นกันก่อนเคยใช้เป็นภาชนะใส่น้ำเพื่อต้มกิน แต่เดี๋ยวนี้มีภาชนะประเภทหม้อคูเลอร์ กระติกน้ำ มาทดแทน ซึ่งมีความสวยงามเฉพาะตัวอีกแบบหนึ่ง สามารถนำมาใช้แทนกันได้ และวัสดุบางชนิดก็มีความแข็งแรงอีกด้วย จึงทำให้ค่านิยมประเภทงานเครื่องปั้นดินเผาเริ่มลดน้อยลง ผู้ผลิตจึงหันมาใช้เทคนิคตามกลยุทธ์ตามสมัยมุ่งเน้นการผลิตเพื่อการประดับการตกแต่งเป็นส่วนใหญ่ เพราะว่า การนำผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผามาประดับตกแต่งนั้นจะมีความเป็นเอกลักษณ์ และความสวยงามที่ไม่มีผลิตภัณฑ์อื่นใดสามารถมาใช้ทดแทนกันได้ และยังสามารถสร้างผลกำไรได้เป็นอย่างดี เช่นจะเน้นผลิตโคนโทสีด้าบบ้างสีแดงบ้างใบใหญ่ ๆ เพื่อสามารถนำไปตั้งโชว์ได้

และแกะลวดลายแบบไทย ๆ ทำให้มีลวดลาย และเน้นความใหญ่เพื่อประดับตามงานนิทรรศการต่าง ๆ บ้าง การนำเอาเหยือกน้ำดินเผามาประยุกต์เพื่อนำมาทำเป็นน้ำล้นบ้าง ซึ่งงานเหล่านี้จะออกมาจะได้รูปแบบที่งดงาม บ่งบอกถึงความเป็นไทยพบเห็นที่ไหน ไม่ว่าจะเป็นภาคไหนของไทย หรือแม้แต่ต่างประเทศก็ตาม จะเกิดความสะท้อนถึงจิตใจว่าศิลปะภูมิปัญญานี้ยังอยู่ และไม่สูญหายไปไหนแต่บางครั้งก็มีปัญหาอยู่บ้างคือความแข็งแรงไม่ค่อยจะมี หากนำไปใส่น้ำใช้จริง ใช้ไปสักระยะหนึ่งดินจะหลุดล่อน และกร่อน ส่วนมากผู้ที่จำหน่ายจะแนะนำผู้ซื้อว่าห้ามนำไปใส่น้ำ ใช้สำหรับตั้งโชว์เฉยๆ บางโรงงานก็จะเน้นการเผาออกมาแล้วจะใช้สีทาภายนอกเพื่อทำให้มีความสวยงาม เพราะไม่ได้เน้นใช้จริงซึ่งทำให้ลดกระบวนการผลิตไปอีกขั้นตอนหนึ่งคือการ “ขัดสี” โดยขั้นตอนนี้จะเหมาะสำหรับผู้เฒ่าผู้แก่ที่ว่างงานมานั่งใช้หินขัดดินจนขึ้นเป็นเงาสีแดงมันสวยงามมาก จะสวยและปลอดภัยกว่าการเผาแล้วทาสีทีหลัง ในขณะที่ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านก็เหลือน้อยลงทุกวัน คนหนุ่มคนสาวก็เข้าไปทำงานรับจ้างในตัวเมืองกันหมดทำให้ขาดแรงงานในช่วงหนึ่งเมื่อหลายปีก่อน ระยะเวลาหลังหมู่บ้านมีการตั้งกลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาบ้านเหมืองกุงในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ และได้รับเลือกจากองค์กรพัฒนาชุมชน อำเภอหางดง และ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ให้เป็นหมู่บ้านโอท็อปเพื่อการท่องเที่ยวเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๘ จึงทำให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญและรวมตัวกันอีกครั้งหนึ่ง และทางองค์การบริหารส่วนตำบล ร่วมกับกรมทางหลวงได้มีการจัดสรรที่ว่างหน้าหมู่บ้านไว้ให้เป็นที่พักจำหน่ายผลิตภัณฑ์ให้มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกับแบบคึกคักขึ้นตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จนกระทั่งปัจจุบันมีประมาณ ๙ ครั้วเรือนที่ทำอาชีพเครื่องปั้นดินเผาอย่างจริงจัง

โดยปัจจุบันจะมีกลุ่มโรงงานทางจังหวัดใกล้เคียง เช่น ลำปาง สุโขทัย นำผลิตภัณฑ์ที่ตนเองผลิตออกมาแลกเปลี่ยนสินค้ากัน โดยผู้ผลิตทางจังหวัดสุโขทัยจะนำเอาผลิตภัณฑ์ที่ตนผลิตมาแลกเปลี่ยนผลิตภัณฑ์ซึ่งเป็นงานที่ตนไม่ถนัดของชุมชนบ้านเหมืองกุงไปจำหน่ายยังจังหวัดของตนเอง ส่วนทางผู้ผลิตหรือโรงงานของชุมชนบ้านเหมืองกุงก็เช่นกัน รูปแบบไหนที่ทางโรงงานของตนไม่ถนัดในการผลิต หรืองานชิ้นใดที่ตนเองไม่ได้ผลิต ก็จะมาแลกเปลี่ยนเพื่อจะนำมาจำหน่ายคู่กันไปกับผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของตน ส่วนร้านค้าชุมชนก็เหมือนกันมีการแลกเปลี่ยนผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่ายควบคู่กับผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นด้วย

ส่วนเรื่องเทคนิคการปั้นนั้นยังใช้วิธีการปั้นด้วยมือเหมือนสมัยก่อนมีเพียงการนำเอาเครื่องจักรเข้ามาเสริมเป็นบางชนิดเท่านั้น ยังไม่พบการหล่อด้วยโม เพราะการหล่อด้วยโมจะทำให้ได้ปริมาณชิ้นงานที่มากในเวลาที่รวดเร็ว และทันต่อความต้องการของลูกค้า ที่ยังไม่มีกรนำเอาเทคนิคการหล่อผลิตภัณฑ์ด้วยโมนั้นน่าจะจะเป็นเพราะว่าการหล่อด้วยโม จำเป็นต้องใช้ต้นทุนในการทำโมที่แพง และอีกประการหนึ่งเนื้อดินที่สำหรับนำมาใช้ปั้นนั้นไม่เหมือนดินทางสุโขทัยหรือที่อื่น ๆ อีกอย่างกระบวนการหล่อด้วยโมจำเป็นต้องรู้เทคนิคตลอดจนการทำให้ดินละเอียดมาก ๆ ซึ่งไม่เหมือนการปั้นด้วยมือเพียงแค่ดินมาร้อนไม่ต้องละเอียดเท่าไรแล้วผสมน้ำนวดให้เหนียวก็ใช้ได้ และที่สำคัญความรู้สึกด้านงานศิลปะไม่ค่อยจะได้ เพราะงานที่ได้ออกมาจะเป็นงานที่มีความแข็งแรงต่างไม่อ่อนช้อยเหมือนกับการปั้นด้วยมือ ซึ่งมีตัวอย่างข้อเปรียบเทียบเช่นหมอน้ำหวานของชุมชนบ้านเหมืองกุงจะมีรูปแบบประมาณ ๒ – ๓ แบบเท่านั้น เช่นโอ่งน้ำหวานแบบกลมทรงหมอน้ำเล็ก และทรงสูงเท่านั้นเอง แต่ของจังหวัดสุโขทัยซึ่งมีการปั้นอยู่ที่ หมู่บ้านทุ่งหลวง ตำบลทุ่งหลวง อำเภอศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย ซึ่งเขามีการพัฒนางานปั้น

จากเดิมปั้นด้วยมือได้รูปแบบไม่กี่แบบ แต่ในปัจจุบันนี้มีการนำเอาเทคนิคต่าง ๆ มาใช้เช่นการทำโมเป็นต้น สืบเกิดจากหม้อน้ำหวานเช่นเดียวกับของชุมชนบ้านเหมืองกุง แต่ของสุโขทัยจะมีหลายรูปแบบ เช่น แบบปลา แบบตุ๊กตา โตเรมอนด์ แบบแก้วดอกไม้ และอื่นๆอีกมากมาย ซึ่งเกิดจากการพัฒนารูปแบบนั่นเอง แต่ของชุมชนบ้านเหมืองกุงยังไม่มีกรรมวิธีเริ่มเหตุผลคือยังยึดติดกับความต้องการของผู้บริโภค และความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนที่สะท้อนถึงการมีคุณค่าทั้งทางด้านจิตใจ และด้านสังคมเพราะรูปแบบปัจจุบันจะเน้นลวดลายที่เป็นบ่งบอกถึงความเป็นไทยที่ไม่มีที่ใดเหมือน

ภาพที่ ๒.๕ แก้วน้ำดื่มหล่อแบบด้วยโม

๒.๕ การเพิ่มมูลค่า

เป็นเทคนิคอีกแบบหนึ่งที่ผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาบ้านเหมืองกุงนำมาใช้ ก่อนโน้นหมู่บ้านเหมืองกุงจะทำการปั้นหม้อน้ำดื่ม โคนโท ไหใส่ปลาร้า หม้อแกง เป็นต้น ต่อมามีการพัฒนามาเป็นลำดับ ปัจจุบันมีการปั้นเป็นแจกันในรูปแบบต่าง ๆ โองแบบโบราณลักษณะต่างๆ จากหม้อน้ำดื่มเดิมๆที่มีรูปทรงแบบโบราณพัฒนามาเป็น “หม้อน้ำก๊อก” คือนำเอาลักษณะของหม้อน้ำที่ปั้นอยู่ในปัจจุบันมาต่อเติมโดยใส่ก๊อกน้ำลงไปอีกทีทำให้เปิดใช้น้ำได้อย่างสะดวก และสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้จากหม้อน้ำธรรมดาราคาใบละ ๑๕๐ - ๒๐๐ บาทปรับเปลี่ยนรูปแบบนิดหน่อยเพิ่มก๊อกน้ำเข้าไปเป็นราคาใบละ ๔๐๐ - ๖๐๐ บาทแล้วแต่ขนาด สมัยเมื่อประมาณ ๑๐ ปีที่ผ่านมาความนิยมใช้หม้อน้ำก๊อกมาใส่น้ำดื่มเป็นจำนวนไม่น้อยเลยทีเดียว แต่ในปัจจุบันกลับเสื่อมความนิยมลง อาจเป็นเพราะมีภาชนะที่สามารถนำมาใช้ทดแทนกันได้เช่น มีกระติกน้ำแข็ง ตู้เย็น คุเลอร์ เป็นต้น ส่วนความ

เป็นอัตลักษณ์ ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญกล่าวว่า “สมัยโบราณเคยมีเช่นคนสมัยก่อนมักจะนิยมตั้งฮ้านหม้อน้ำดื่ม “ซุ่มหม้อน้ำ” ไว้หน้าบ้าน เพื่อให้ผู้คนไปมาได้แวะดื่มกินเพื่อให้หายคลายร้อน เพราะคนสมัยโบราณนั้นเวลาไปไหนมาไหนจะนิยมเดินด้วยเท้าทำให้เกิดการกระหายน้ำ และแวะดื่มน้ำที่เจ้าของบ้านเตรียมไว้ที่หน้าบ้าน ซึ่งอีกนัยหนึ่งคนโบราณจะมีความเชื่อว่าหากใครได้ดื่มน้ำ “ทานน้ำ” จะได้เป็นเศรษฐี เป็นคำกล่าวที่ติดมาตั้งแต่สมัยโบราณ จึงเป็นที่มาของการตั้งฮ้านหม้อน้ำนั่นเอง เพื่อให้คนที่ผ่านไปผ่านมาได้แวะดื่มเป็นการให้ทานอีกแบบหนึ่งซึ่งในปัจจุบันจะหาได้ยากมาก ถึงแม้จะตั้งไว้เหมือนเดิมก็ไม่มีคนดื่ม เพราะว่าคนที่เดินทางในปัจจุบันจะไปไหนมาไหนมักจะนิยมใช้รถยนต์ หรือรถมอเตอร์ไซด์ เป็นเสียส่วนใหญ่ หากหิวหรือต้องการดื่มน้ำก็แวะที่ เซเว่นอีเลฟเว่น (๗-Eleven) หรือร้านค้าข้างทางได้ตลอดเวลา ไม่เหมือนกับสมัยก่อนที่ต้องเดินเท้าร้านค้าข้างทางก็แสนจะหายากเหลือเกิน ซึ่งต่างจากสมัยปัจจุบัน “หิวเมื่อไหร่ก็แวะมา” นั่นคือสโลแกนของเซเว่นอีเลฟเว่น (๗-Eleven) ที่เห็นอยู่ทั่วไป ฉะนั้นหม้อน้ำก็อาจจึงไม่มีความจำเป็นอีกต่อไปสำหรับการใช้เพื่อใส่น้ำดื่ม แต่บางโรงงานยังทำการผลิตอยู่บ้าง ตามออเดอร์ของลูกค้าซึ่งลูกค้าบางรายก็จะนำไปใช้ตกแต่งบ้านเรือนบ้าง ใช้ตกแต่งสวนบ้างแต่การผลิตก็ไม่ค่อยมาก เหมือนสมัยก่อน”^๗ ซึ่งการที่คนสมัยก่อนทำบุญทำทานโดยไม่หวังผลตอบแทนจะเห็นหลายรูปแบบ เช่นการให้ทานด้วยน้ำแก่คนทั่วไปที่สัญจร การให้ทานด้วยการสร้างศาลาที่พักริมทางเป็นต้น เป็นการให้ทานที่สอดคล้องกับ คำสอนในหลักธรรมของพุทธศาสนาว่า

การให้ทานในสมัยพุทธกาล ทาน หมายถึง การให้^๘ หรือกล่าวให้กระชับเข้าไปอีกคือการแบ่งปัน, การเสียสละ, การบริจาค^๙ หรืออีกความหมายหนึ่งคือ วัตถุที่พึงให้ การให้ทานนั้นตามหลักพระพุทธศาสนาแล้วได้แบ่งไว้ทั้งหมด ๓ ประเภท คือ ๑) อามิสทาน คือการให้วัตถุสิ่งของ สรุปรวมเป็นปัจจัย ๔ เป็นกุศลเจตนาที่เกิดขึ้นด้วยความรัก^{๑๐} (อามิสแปลว่าวัตถุสิ่งของ) ๒) ธรรมทาน คือการให้ธรรมเป็นทาน คือ การแนะนำสั่งสอนให้ผู้อื่นตั้งอยู่ในธรรมหรือกล่าวธรรม^{๑๑} ให้สติให้ธรรมะ สอนคุณธรรม ให้กำลังใจ ให้อภัย(อภัยทาน) ให้วิทย์าทาน และ ๓) อภัยทาน คือการยกโทษด้วยการไม่พยายาทจองเวร บัณฑิตกล่าวเป็นทานที่ให้ได้อย่างที่สุด โดยเฉพาะการให้อภัยศัตรูหรือผู้ที่ทำร้ายตนอย่างสาหัส ฉะนั้นการให้ทานโดยน้ำถือว่าเป็นการให้ทานอย่างหนึ่งตามหลักของพุทธศาสนานั่นเอง

^๗สัมภาษณ์ นางโสภา วงศ์มฤดา, ผู้ประกอบการ/ร้านค้าชุมชนบ้านเหมืองกุง, วันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^๘ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒,๓๑๓/๕๑,๒๕๕.

^๙พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สือตะวัน จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๖๒.

^{๑๐}อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๔๒/๑๑๙.

^{๑๑}พระราชสุธี (โสภณ โสภณจิตโต), **อุทยานบุญ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ภูมิธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘๓.

๒.๖ การทำตลาดในปัจจุบัน

การสร้างช่องทางการตลาด ช่องทางการตลาด คือชุดของแนวทางปฏิบัติหรือกิจกรรมที่จำเป็นในการถ่ายโอนความเป็นเจ้าของสินค้าและการเคลื่อนย้ายสินค้า จากจุดที่เกิดการผลิตไปจนถึงจุดที่เกิดการบริโภค ซึ่งประกอบด้วยสถาบันทั้งหมดและกิจกรรมทางการตลาดทั้งหมดในกระบวนการทางการตลาด ช่องทางการตลาดเป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์อย่างหนึ่งสำหรับการจัดการ ช่องทางการตลาด หรือช่องทางการจัดจำหน่าย เป็นส่วนประกอบหนึ่งของส่วนผสมทางการตลาด (marketing mix) นอกเหนือไปจากสินค้า ราคา และการส่งเสริมการตลาด (promotion) ผู้ประกอบการด้านการตลาดจะต้องพยายามกำหนดกลยุทธ์การตลาดของส่วนผสมทางการตลาดให้มีประสิทธิภาพ เพื่อที่จะสามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มลูกค้าเป้าหมายได้ตรงกับที่ลูกค้าต้องการ ความสำคัญของช่องทางการตลาด

ปัจจุบันการทำตลาดของผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาชุมชนบ้านเหมืองกุง จะเป็นการทำตลาดต่างจากเดิม คือสมัยก่อนโรงงานหรืออุตสาหกรรมในครัวเรือนจะทำการเผาเครื่องปั้นดินเผาเสร็จหลังจากออกจากเตาก็จะมีพ่อค้า แม่ค้าจากคนในท้องถิ่นบ้าง พ่อค้า แม่ค้าจากคนต่างท้องถิ่นบ้างมารับไปจำหน่ายอีกทอดหนึ่งส่วนมากแล้วไม่ค่อยเหลือไว้จำหน่ายเอง เพราะหาไม่มีหน้าร้าน เป็นเพียงโรงงานปั้น และเผาเท่านั้นซึ่งจะทำไว้ภายในบ้านใครบ้านมัน ซึ่งมีความสอดคล้องกับผู้ใช้ข้อมูลหลักสำคัญกล่าวว่า “ในอดีตชาวบ้านเหมืองกุง (ยุคต้นๆ) ทำเครื่องปั้นดินเผาเฉพาะที่เป็นน้ำตัน และน้ำหม้อ เพื่อใช้ในครัวเรือน และนำไปใช้ในพิธีกรรมนำไปทำบุญ ส่วนการตลาดนั้นหากมีเหลือก็นำไปแลกเปลี่ยนหรือขายให้กับชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียง ถัดลงมาในช่วงยุคกลางๆ คือชาวบ้านเหมืองกุงส่วนมากจะหันมาทำอาชีพเครื่องปั้นดินเผาเป็นส่วนมาก ส่วนการตลาดนั้นเริ่มจากพ่อค้า แม่ค้าในหมู่บ้านจะรับไปขายตามตลาดในตัวเมือง และต่างจังหวัดใกล้เคียง ต่อมาก็จะมีพ่อค้า แม่ค้าต่างจังหวัดเข้ามารับเพื่อกลับไปขายยังจังหวัดตนเองหรือจังหวัดข้างเคียงโดยเฉพาะทางภาคเหนือ จนถึงยุคปัจจุบัน และเมื่อ พ.ศ.๒๕๔๘ หมู่บ้านเหมืองกุงได้รับเลือกให้เป็นหมู่บ้าน OTOP ต้นแบบของจังหวัดเชียงใหม่ (หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์) ทำให้มีหน่วยงานจากภาครัฐเข้ามาส่งเสริมด้านการตลาดมากขึ้น ปัจจุบันได้รับการส่งเสริมด้านสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ จากองค์การบริหารส่วนตำบลให้มีช่องทางจำหน่ายผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้นอีกช่องทางหนึ่ง โดยจัดสถานที่ให้บริเวณทางเข้าหมู่บ้านของชุมชนบ้านเหมืองกุงจำนวนทั้งสิ้น ๒๒ ล็อก/บูท โดยจะมีค่าใช้จ่ายเพียงแค่ค่าน้ำค่าไฟส่วนตัว และค่าธรรมเนียมรายปีละ ๒๐๐ บาท/บูท/รายเท่านั้น ส่วนค่าเช่าสถานที่ไม่มีค่าใช้จ่าย ทำให้เป็นที่รู้จักของผู้บริโภคทั่วไป ทั้งในและต่างประเทศ”^{๑๒}

ผู้ประกอบการเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนบ้านเหมืองกุง ปัจจุบันจะประกอบการค้าแบบสัมมาอาชีพะยืนอยู่บนพื้นฐานแห่งความซื่อสัตย์ สุจริต ยุติธรรม ประกอบสัมมาอาชีพบนหลักธรรมตามพุทธศาสนาด้วยที่ว่าด้วย “หลักธรรมการประกอบสัมมาอาชีพะ” คือการเลี้ยงชีพโดยชอบ พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำนัดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ละ

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายสัญญา บุญหมั่น, เจ้าของโรงงาน และสละบ้านหม้อ ชุมชนบ้านเหมืองกุง, วันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

มิฉณาอาชีวะแล้ว ดำรงชีวิตอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ คือ เว้นขาดจากการโกง ด้วยตาชั่ง การโกงด้วยของปลอม การโกงด้วยเครื่องตวงวัด การรับสินบน การล่อลวง การตลบตะแลง การตัด(อวัยวะ) การฆ่า การจองจำ การตีชิงวิ่งราวการปล้น และการชู้กรรโชก เพราะตลาคัดได้ทำ สังสม พอกพูน ทำให้กรรมนั้นไพบูลย์แล้ว หลังจากตายแล้ว ตลาคัดจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ครอบงำเทพ เหล่าอื่นในเทวโลกนั้น ด้วยฐานะ ๑๐ คือ อายุทิพย์ วรรณะทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ ความเป็นใหญ่ทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โสภณทิพย์ จุตติจากเทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอยู่อย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษ ๒ ประการนี้ คือ (๑) มีพระทนต์เรียบเสมอกัน (๒) มีพระเขี้ยวแก้วขาวงามมหาบุรุษนั้นทรงสมบุรณ์ด้วยลักษณะ ๒ ประการนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ผู้ทรงธรรมครองราชย์โดยธรรม ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะมีราชอาณาจักรมั่นคง สมบุรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ (๑) จักรแก้ว (๒) ช้างแก้ว (๓) ม้าแก้ว (๔) มณีแก้ว (๕) นางแก้ว (๖) คหบดีแก้ว (๗) ปริณายกแก้ว และมีพระราชโอรสมากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย่ำยีราชศัตรูได้พระองค์ทรงชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อำญา ไม่ต้องใช้ศัสตรา ครบครองแผ่นดินนี้มีสาครเป็นขอบเขต ไม่มีเสาเขื่อน ไม่มีเขตหมาย ไม่มีรั้วหนาม มั่งคั่ง อุดมสมบูรณ์ปลอดภัยสงบ ไร้เสี้ยนหนาม เมื่อเป็นพระราชอาจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชอาจะทรงมีบริวารสะอาด บริวารที่สะอาดของพระองค์ คือ พรหมณ์ คหบดี ขาวนิคมชาวชนบท โหราจารย์และมหาอำมาตย์ แม่ทัพนายกอง ราชองครักษ์ อำมาตย์^{๑๓}

สรุปได้ว่า พื้นฐานความรู้ความสามารถในการปั้นเครื่องปั้นดินเผาของสละปั้นชุมชนบ้านเหมืองกุงได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และมีการพัฒนามาเรื่อย ๆ จนเกิดทักษะในการปั้นจนเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคทั่วไปในระดับหนึ่ง แต่ยังขาดการนำเอาเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการผลิตและการพัฒนา

ส่วนการพัฒนาด้านคุณภาพเพื่อให้มีความแข็งแกร่งตามที่ตลาดต้องการนั้นผู้ประกอบการยังไม่มีแนวทางเสริมสร้างพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อให้ผลิตภัณฑ์ได้มาตรฐานตามวัตถุประสงค์ของตลาดทั้งในประเทศ และต่างประเทศ ปัจจัยที่สำคัญต่อการผลิตคือดิน เพราะยังหาแหล่งดินที่ดีมีคุณภาพไม่ได้ จึงทำให้ผู้ผลิตหันมาใช้เทคนิคการทำสีเข้าช่วยเพื่อให้กลบเกลื่อนร่องรอยของการแตกร้าว

ด้านรูปแบบและประโยชน์ใช้สอยพบว่าผู้ผลิตส่วนใหญ่ยังคงผลิตรูปแบบเดิมๆอยู่คือโคนโทบ้าง หม้อน้ำบ้าง มีเพียงบางรายเท่านั้นที่หันมาผลิตเพื่อการประดับและตกแต่งปรับเปลี่ยนรูปแบบไปบ้างโดยเน้นการประดับมากกว่าการใช้สอยจริง เช่นการผลิตโคนโทให้ใหญ่ๆ หรือหม้อน้ำให้โตๆ เป็นต้น และมีการนำเอาผลิตภัณฑ์จากต่างจังหวัดหรือโรงงานอื่นแลกเปลี่ยนกันมาจำหน่ายเช่นการนำเอาโถงน้ำหวานที่ผลิตโดยการใช้โมเป็นต้นแบบเป็นต้น ซึ่งทางผู้ผลิตของชุมชนบ้านเหมืองกุงยังไม่มีการนำโมมาใช้เป็นต้นแบบในการผลิต

ด้านการเพิ่มมูลค่าพบว่าผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนบ้านเหมืองกุง ก่อนเคยมีการต่อยอดการผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่าเพิ่ม เช่นการต่อยอดจากหม้อน้ำดื่มแบบธรรมดามาเป็นหม้อน้ำมีก๊อกซึ่งทำให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้น แต่ปัจจุบันไม่พบว่าโรงงานไหนผลิตอีกจะมีเพียงแค่การออเดอร์เท่านั้น

^{๑๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๐/๑๖๘

สำหรับการตลาดมีเพียงไม่กี่ช่องทางที่เป็นอยู่ในขณะนี้คือจำหน่ายที่บ้านหรือโรงงาน จำหน่ายยังร้านค้าชุมชนที่ทางรัฐบาลจัดสถานที่ให้จำหน่ายยังไม่มีวิธีการตลาดแบบสมัยใหม่เข้ามาช่วยเช่นการเปิดตลาดออนไลน์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามผู้ประกอบการส่วนใหญ่ยังยึดถือการตลาดแบบใช้หลักกรรมการประกอบสัมมาอาชีพะดังเช่นบรรพบุรุษเคยใช้มาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ ๒.๖ การตลาดในปัจจุบัน(ร้านค้าชุมชน)